

Cilvēku biomonitoringa padomes sēdes Protokols Nr. 15

Rīgā

2024. gada 20. novembrī

Sanāksme notiek: Veselības ministrijā, Brīvības ielā 72, 309. telpā

Sanāksmes sākums: plkst. 15:00

Sanāksmes beigas: plkst. 16:40

Sanāksmi vada: prof. Dz.Mozgis – Padomes priekšsēdētājs, Slimību profilakses un kontroles centra direktora vietnieks sabiedrības veselības un profilakses jautājumos

Sanāksmē piedalās:

Padomes dalībnieki:

Dzintars Mozgis, Normunds Kadiķis, Jolanta Geduša, Māris Valdovskis, Uldis Berķis, Ilze Mežniece, Anita Villeruša, Kristīne Brūvere

Uzaicināti:

Ivars Vanadziņš, Linda Matisāne, Lāsma Akūlova, Linda Lībere (RSU Darba drošības un vides veselības institūts)

Protokolē: Linda Lībere, RSU Darba drošības un vides veselības institūts, Higiēnas un arodslimību laboratorija

Darba kārtībā:

1. Sēdes protokola Nr.14 apstiprināšana.
2. VPP projekta "LATVIJAS CILVĒKA BIOMONITORINGA PROGRAMMAS IZVEIDE - HBM4LV" statuss - programmā iekļaujamo vielu novērtējums un tālākie soļi (t.sk. lēmuma pieņemšana par iekļaujamām vielām ar augstu un vidēju prioritāti, pilotprojektu un projekta ietvaros izstrādājamām 10 faktu lapām) (prezentē RSU profesors: Ivars Vanadziņš, Dr. med. , RSU vad.pētniece: Linda Matisāne, Dr. med., RSU pētniece: Lāsma Akūlova).
3. Partnerības par ķīmisko vielu riska novērtējumu (PARC) 13.novembra vadības sanāksmes ziņojums un aktualitātes (prezentē SPKC dir.vietnieks sabiedrības veselības un profilakses jautājumos Dzintars Mozgis, Dr. med.).
4. Citi jautājumi.

Sēdes gaita:

1. Visi klātesošie padomes locekļi ir iepazinušies ar iepriekšējās sēdes protokolu un viņiem nav iebildumu. Protokols ir apstiprināts pēc noklusējuma.
2. VPP projekta "LATVIJAS CILVĒKA BIOMONITORINGA PROGRAMMAS IZVEIDE - HBM4LV" statuss - programmā iekļaujamo vielu novērtējums un tālākie soļi (t.sk. lēmuma pieņemšana par iekļaujamām vielām ar augstu un vidēju prioritāti, pilotprojektu un projekta ietvaros izstrādājamām 10 faktu lapām).

N.Kadiķis deklarē interešu konfliktu saistībā ar iesaistīšanos VPP HBM4LV projektā kā rezultātā, saskaņā ar reglamentu, nepiedalīsies Biomonitoringa padomes balsojumos, kas skars lēmumu pieņemšanu projekta vajadzībām.

I.Vandziņš īsumā pastāsta par to, kas izdarīts līdz šim cilvēka biomonitoringa projekta sakarā. Prezentācijas laikā ir nepieciešami lēmumi par konceptuāliem jautājumiem, lai spētu virzīties uz priekšu.

Prezentācija ir veidota no īsa statusa, par lēmumiem, vīziju un plānu par nākamajiem projekta soļiem. Atgādina par projekta uzbūvi - tas sastāv no 6 projekta punktiem un sīkāk aprakstīts par progresu pie katra no tā.

1. Kohortas izveide

Diezgan daudz ir paveikts. Secinājums - minimālais skaits kohortai Latvijā ir 385 pieaugušie. Ir saņemta ētikas komitejas atļauja, kas ir nozīmīgs solis, lai virzītos tālāk. Rekrutēšanas modelim ir izskatītas dažādas opcijas, izvērtējot katras + un -, nolemts, ka izmantos brīvprātīgās pieteikšanās modeli. Šajā sakarā ir izveidota cilvēka biomonitoringa mājas lapa: biomonitorings.lv, kurā ir atvērta pieteikšanās anketa, kā arī pieejama visa nepieciešamā informācija. Pagaidām mājaslapa ir tādā kā testa variantā, lai saprastu, kāda ir interese, kā darbojas mājaslapa un lai dabūtu iespējams vairāk ieinteresētu, lai grupa būtu reprezentatīva. Pieteikšanās vietne darbojas, un sapulces dalībnieki tiek aicināti tālāk dalīties ar šo vietni, lai popularizētu pieteikšanos. Pagaidām šī mājaslapa nav reklamēta, plānots veikt publisku aktivitāti uzsākt pēc šīs dienas padomes lēmumiem, plānā ir doties uz Latvijas radio, kā arī veidot preses relīzes.

2. Biobankas izveide, paraugu ņemšana

Līdz šim ir apzinātas biobankas tehniskās vajadzības. Viena lieta ir apzināties, cik biobanka ir liela: uz ~ 400 cilvēkiem ir nepieciešamas 13 000 alikvotas, kas paliek uzglabāšanā biobankā, diezgan daudz aiziet uz dažādiem mērījumiem. DDVVI vērtē scenārijus, glabāt šos paraugus arī ārpus RSU telpām, izmaksas būtu viens jautājums, bet pagaidām ētikas komiteja atļauj veikt mērījumus, bet ne paraugu glabāšanu ārpus RSU. Otra lieta - ir sagatavota aptaujas anketa. Pamatā ir izmantota PARC projekta general survey pieaugušo anketa, adaptējot un pamatojot to Latvijas vajadzībām. I.Vandziņš informē par iespējamo risku, kas ir anketas aizpildīšana, jo šī anketa ir ļoti gara. Citas valstis informē, ka ir nepieciešamas vismaz 1 stunda, iekļaujot pašu

minimumu, lai tā būtu jēgpilna un savienojama ar paraugu rezultātiem un būtu iespējams analizēt to visu. Ir izvēlēts, ka anketas datu vākšanai un aizpildīšanai tiks izmantots REDCup.

3. Vielu atlase

Tika adaptēta Hanlona metode, kura tiks izmantota. Ir izveidota vielu un vielu grupu pārskata tabula. Pašlaik ir 24 novērtējumu dokumenti, kopskaitā par 109 vielām un vielu grupām. Runājot par Hanlona metodi, ir 5 jaunās komponentes, kas katra dod noteiktu punktu skaitu. Ir nepieciešams izrunāt komentārus par metodoloģiju un par pašiem novērtējumu dokumentiem. Ir ņemti vērā visu institūciju ieteikumi par doto vielu prioritāti. Ir ņemti vērā arī iepriekšējie projekti, kur ir bijusi saskare ar šīm vielām, piemēram, ja tā projekta ietvaros netika atrastas atliekvielas, tad šī viela nav uzskatāma par būtisku problēmu. PARC projekta prioritātes un vielu saraksti nesakrīt 1:1 ar Latvijas biomonitoringa prioritātēm. Lasot vērtējumu dokumentus, ne visām vielām ir noteikta HBM vērtība, bet vairumā no vielām, kuras Hanlonā tiek uzskatītas par augstas prioritātes, ir noteiktas vai tiks noteikta šī vērtība. Tiek precizēti vēl dažu vielu latviskie tulkojumi. Ir iespējams vēl veikt līdz gada beigām vielu prioritizēšanas izvērtējumu.

Kopumā ir veikts vielu prioritātes izvērtējums, iedalot tās 3 kategorijās: augstas, vidējas un zemas prioritātes grupās. Kategorijas tika izvērtētas, ņemot vērā kopējo punktu skaitu. DDVVI rekomendācija ir iekļaut vielas ar augstu (52 vielas) un vidēju (15 vielas) prioritāti.

Šī metodika rada jautājumus un diskusiju punktus:

1. Izmaksas - ko projekta ietvarā var atļauties un ko valsts. Ir grūti apzināties mērījumu izmaksas, jo nav pieejama publiska informācija, ir dažādi apsvērumi, kā cenu izmaksas veidotas, runājot par ES laboratorijām. Nav zināms arī pilnais laboratoriju saraksts PARC ietvarā, kas spēj šo visu mērīt. Viss, ko būs iespējams izmērīt Latvijā, tas tiks mērīts Latvijā, bet ne viss ir iespējams. Ieteikums - kombinēt mērījumus ar citiem projektiem, šajā brīdī apvienojoties ar PARC projekta ietvarā nosakāmajām vielām. Ņemot šo visu vērā, tiek darīts viss, lai savāktu nepieciešamo populāciju, no tām atlasīt 300 personas, kurām ir finansējums PARC projekta ietvarā, bet tas nenosegs visas vielas, kas ir nepieciešamas priekš biomonitoringa.
2. Ņemot vērā budžeta apsvērumus, pārējās vielas, kuras netiks mērītas PARC projekta finansējuma ietvarā. Noteikt, kuras vielas ir iespējams mērīt Latvijā un ir būtiskas nākotnes izvērtējumam.

Prezentācijā iekļautie jautājumi:

Projekta finansējums, valsts finansējums, apvienot projektus

Vispār biobankas uzturēšanas izmaksas, ~13 000 paraugu, kuri jāuzglabā.

4. Mērījumu veikšana

Ir uzsākta laboratoriju iespēju apzināšana. Kuras vispār var mērīt, kritērijs - laboratorijas, kurām ir akreditācija bioloģisko paraugu apstrādei, mērīšanai, analīzei. Ir uzsākta komunikācija, izsūtīta sagatavota, notestēta anketa, ir iespēja anketā arī uzdot precizējošus jautājumus. Saņemtas pirmās atbildes, pagaidām negatīvas.

Darbs ir uzsākts arī pie darba uzdevumu izstrādāšanas laboratorijām. Paraugu ņemšana, kuri marķieri būtu jānosaka un ko var jau noteikt standartā. Kādos vakutaineros šie paraugi jāpaņem, kā arī labās prakses piemēri, kā šos paraugus vispār ņemt.

Pirmajā etapā šo paraugu paņemšana un sagatavošana katram dalībniekam, kā minimums, izmaksās 60-80 eiro.

5. Datu analīze, programmas apraksts

Brīdina, ka varētu būt dažādi apgrūtinājumi. Mērījumi sāksies pavasarī ap martu vai aprīli. Papildus akreditācijām laboratorijām ir nepieciešams iziet otru kvalitātes novērtēšanas shēmu. Rezultāti ar laboratoriju sarakstu būs zināmi 2025. gada sākumā.

Kopumā informē, ka gan par metodiku, datu bāzēm, kohortu, kopējo programmas dokumentu elementi kopumā ir saturiski gatavi.

6. Komunikācija, intervēšana

Kā iepriekš minēts, ir izveidota biomonitoringa.lv mājaslapa. Ir dalība konferencēs, tēzes, uzstāšanās, kā arī rakstīti raksti. Dalīšanās ar aktuālo informāciju par biomonitoringu sociālajos tīklos. Par pieteikšanos uz projektu informācija tiks publicēta nākamās nedēļas sākumā.

Projektā viena no aktivitātēm sabiedrības informēšanai ir paredzētas 10 faktu lapas par vielām un vielu grupām, kas tiks iekļautas biomonitoringa programmā. Jautājums ir, kuras vielas tieši tās būs?

I. Vanadziņš sniedz 3 principus, kā izvēlēties:

1. Ar augstāko novērtējumu, bet tas sniegs vienveidīgu izvēli (pārsvarā ftalāti)
2. Veidot par vielu grupām, visizaicinošākais veids, jo saturiski daudz informācijas
3. Vielu saraksts

3. Citi jautājumi.

N. Kadiķis izraisa diskusiju par Hanlona novērtējumu. Iesaka palabot kļūdas, piemēram, reproduktīvo toksiskumu. Reprodukktīvais toksiskums dalās 2 daļās: ietekme uz auglību un ietekme uz attīstību. Kļūda ir tāda, ka kāda no vielām var būt klasificēta tikai uz vienu no šiem aspektiem, bet automātiski iekļaujas abās šajās grupās, līdz ar to mākslīgi palielinot šo kopējo punktu skaitu. Tāpat arī pesticīdu pārdošanas apjomi. Hanlona princips ņem vērā visus toksiskuma principus, nevis tikai ilgtermiņa iedarbību, līdz ar to ir jāuztaisa paplašināts izvērtējums vielām, kuras ir nepieciešams biomonitoringa ietvarā. N. Kadiķis iesaka izveidot Excel faila atsevišķu kolonu ar CLP klasifikāciju. Pašklasifikāciju var izmantot, ja nav dota šī CLP vērtība.

L. Matisāne informē, ka Hanlona faila vielas "augsta*" ir vielas, kur ņemta vērā pašklasifikācija, pārējās ir balstītas uz CLP.

I. Mežniece piekrīt, ka, skatoties uz pesticīdiem, kairinošās vielas saņem augstāku bīstamību nekā vielas ar reproduktīvo vai endokrīno sistēmu ietekmējošās vielas. Informē, ka vides monitorings Latvijā saistībā ar pesticīdiem ir aprobežots, līdz ar to atsaukties uz to nevajadzētu, jo vielas, kuras ir iekļautas vides monitoringā, uzreiz padara tās ar augstāku prioritāti. Informē, ka no 150 pesticīdu aktīvajām vielām šobrīd tiek apskatītas aptuveni 10. Arī norāda, ka ir nepieciešams precizēt kritērijus.

N.Kadiķis norāda, ka ir nepieciešams paplašināt prioritizēšanas kritērijus, jo Hanlons ir laba metode, bet ir nepieciešams objektīvāks slēdziens.

U.Bērķim rodas jautājums, kas notiek tālāk? VPP projekts beidzas pēc 2025. gada, finansējums nepietiks visiem uzdevumiem. Nepieciešams domāt par šīs programmas turpināšanu.

Dz.Mozigis norāda, ka savā kompetencē darīs visu, kas nepieciešams. Aicina sapulces dalībniekus domāt, kā optimāli pēc iespējas drīzāk tiktu pie stabila lēmuma.

I.Mežniece sniedz savus komentārus par pesticīdu kritērijiem:

1. Pārdošanas apjoms - dotās robežvērtības neattiecas uz Latviju. Ja izmantojam šo kritēriju, tad būtu nepieciešams robežvērtības mainīt no 10-50 tonnām. Virs 50 tonnām Latvijā tirgošanā ir ne vairāk kā 8 vielas.
2. Platība - pārāk plašs kritērijs, tas dos vairāk ietekmes apjoma rādītāju, kas radītu priekšstatu par vielas apjomu lietošanu Latvijā.
3. Sabiedrības interese - kritērijs ir liels un regulāri mainās.

Norāda, ka ir saraksts, kur norādīti 12 toksiskākie pesticīdi, bet Hanlonā tie ir norādīti ar zemāku prioritāti. Ierosina iekļaut vielas, kurām ir augstāka ilgtermiņa toksicitātes iedarbība.

Dz.Mozgis norāda, ka būtu nepieciešams pilnveidot šo sarakstu.

N.Kadiķis norāda, ka nav nepieciešams pārskatīt visas 109 vielas, Halnons dod pirmo, objektīvu novērtējumu, uz kuru balstīties. Vienkārši salīdzināt šīs vielas ar CLP klasifikāciju.

A.Villeruša piekrīt, ka ir nepieciešama šī metodoloģijas papildināšana.

L.Matisāne informē, ka I.Mežnieces ieteikumi tiks pārskatīti un veikti uzlabojumi. Kā arī jautā, vai ir jāņem vērā sociālie ieraksti, kas ir tapuši pēdējā laikā, jo tas neļauj vērtēt objektīvi.

Dz.Mozgis piekrīt un iesaka kritiski vērtēt sociālo tīklu ierakstus. Iesaka skatīties uz termiņu, vai tas ir parādījies 3-5 gadu laikā, un tad ņemt to vērā, bet, ja spontāni un tagad, tad neņemt šo informāciju vērā.

Kopīgi tiek nolemts, ka pesticīdu kritērijs būs pārdošanas apjoms.

No DDVVI puses tiks precizēti faili pēc jaunajiem kritērijiem līdz 29.11.2024. Diskusija tiek atvērta līdz 06.12.2024, un tad jābūt lēmumam.

Dz.Mozgis aicina uz nākamo biomonitoringa sēdi atvērt jautājumu, ko darām tālāk projekta ietvarā, pēc projekta un iniciatīvām, kas nāk no PARC projekta.

I.Mežniece sniedz savu pieredzi par analīžu veikšanu. Pesticīdiem ir svarīgs šis kalendārais laiks, jo, ja analīzes tiks ņemtas pavasarī, šīs atliekvielas cilvēku organismā būs salīdzinoši maz. Informē, ka ūdens vidē augstākās koncentrācijas parādās vasaras beigās, bet jaunajā ražā visaugstākais ir septembrī/oktobrī.

L.Akulova precizē, ka paraugu vākšana tiks sākta pavasarī, bet laiks tiks pavilkts garāks, un tas nenotiks vienā laika periodā. I.Vanadziņš piebilst, ka ideālā variantā tiks ņemtas analīzes pavasara un rudens periodā.

L. Matisāne informē, ka preses relīze par biomonitoringu būs tuvāko nedēļu laikā, kā arī 03.12.2024. dodas uz Latvijas radio.

Izvērtējot pašreizējos ieteikumus tiek nolemts, ka 10 faktu lapu princips būs, ka tiks veidots par vielu grupām, nevis vielām kā tādām, izceļot atsevišķi toksiskākās vielas.

4. Partnerības par ķīmisko vielu riska novērtējumu (PARC) 13.novembra vadības sanāksmes ziņojums un aktualitātes (prezentē SPKC dir.vietnieks sabiedrības veselības un profilakses jautājumos Dzintars Mozgis, Dr. med.).

Dz. Mozgis īsumā izstāsta par jaunākajām aktualitātēm PARC projektā. Būtiskākais ir tas, ka nesakrīt dažādas klasifikācijas un dažādi skata punkti vielām. Tika diskutēts, ka pastāv dažādas vērtības no veselības aprūpes, veterinārā un vides skatupunkta, un šīs vērtības nesakrīt, kas ir nopietna problēma visā Eiropā, nerunājot par dalībvalstu sistēmām. Nākotnē PARC mēģinās attīstīt rīkus, lai meklētu stratēģiskās inovācijas šajā punktā, virzoties uz 2030. gada plāniem. Informē par nākamo konferenci, kur iespējams pieteikties; tā norisināsies Vīnē no 11.05.2025. līdz 15.05.2025. Datu integrācija ir viena no lielākajām problēmām pagaidām. Ir iespējams izteikt viedokli par nanomateriāliem. Tika pacelta tēma par mikroplastmasu, ko mēģinās iekļaut nākotnē. Sākas PARC nākošais prioritizācijas cikls. Tika parādītas visaugstākās grupas. Parādīts virziens un ierosinājumi, ar ko vairāk var iepazīties prezentācijā. Ir iespējams piedalīties diskusijā, kura norisināsies Amsterdamā no 22.01.2025. līdz 23.01.2025.

Dz.Mozgis informē, ka Veselības ministrija tālāk virza divus likumprojektus. Viens ir biobanku likumprojekts, otrs - likumprojekts par elektronisko veselības datu sekundāro apstrādi.

Padomes priekšsēdētājs pasludina sēdi par slēgtu.
Sēde tiek slēgta plkst. 16:40.

Padomes priekšsēdētājs

Protokolēja:
20.11.2024.

Dz. Mozgis

L.Lībere